

broedvogelinventarisaties

ONDERZOCHE TERREINEN IN 1982

5

KAVELNUMMER

STEDELJK GEBIED

WEGEN EN FIETSPADEN

N.B. HET PANBOS IS NIET OPGENOMEN

SCHAAL 1:50,000

DI

Verslag van de Broedvogelinventarisatie in de Noordduinen 1982

1. Inleiding

Het Duingebied tussen Noordwijk aan Zee en daar ten noorden van gelegen Duindamse Slag werd voor de elfde keer geïntervieweerd. Inventarisaties zijn uitgevoerd in de jaren 1966-1973 en vanaf 1978 tot heden.

In 1978 werd het gebied uitgebreid tot aan de Noraweg. Het gebied omvat nu ongeveer 470 ha, verdeeld over 8 kavels (zie kaart op blz.23).

Dit jaar werkten aan de broedvogelinventarisatie mee:

kavel 1 : Dick Hoek

kavel 2 : Frank van Duivenvoorde en Jaap Eisenga

kavel 3 : Jan Glasbergen

kavel 4 : Kees de Mooy

kavel 5 : Arie Cramer

kavel 6 : Willem v.d.Niet en Karel Frumeau

Kavel 7 en 8 Hein Verkade, Henk van Duin en Arno Bos

Het afgelopen jaar werd op ongeveer dezelfde manier geïntervieweerd als in de voorgaande jaren. Dit jaar werd na het broedseizoen een vragenlijst aan elke inventariseerder voorgelegd. De vragen van de lijst hadden te maken met o.a. de inventarisatiemethode en het beheer in het duingebied.

Tevens werden alle broedgevallen op kaart (schaal 1: 5.000) genoteerd.

Op deze manier wordt geprobeerd meer inzicht te krijgen in de betrouwbaarheid van de resultaten en de oorzaken van veranderingen in de broedvogelstand. Aanleiding tot deze opzet is o.a. de indruk die bij veel inventariseerders leeft, dat de broedvogelstand veel te lijden zou hebben van de sterk toenemende recreatie-druk en dat het beheer van het duingebied voor de broedvogelstand niet optimaal is.

In een later stadium zal worden geprobeerd een uitgebreider verslag uit te brengen, waarin o.a. meer aandacht zal worden besteed aan het verband tussen begroeiing en broedvogels.

2. Inventarisatie-methodiek

Wil men met enige betrouwbaarheid de resultaten van de verschillende jaren en kavels met elkaar kunnen vergelijken, dan is inzicht in de gebruikte methode een vereiste. Deze vergelijkingen kunnen in combinatie met gegevens over de verspreiding van de broedgevallen in het terrein leiden tot een beter inzicht in de factoren, die de broedvogelstand bepalen.

In de vragenlijst werd daarom aandacht besteed aan:

- de moeilijkheidsgraad van de kavel (een terrein met uitsluitend duingrasland is veel overzichtelijker dan een terrein met veel hoog, moeilijk door-dringbaar struweel);
- de ervaring van de inventariseerder;
- het aantal malen dat de kavel bezocht werd met data, aanvangstijden, tijdsduur en eventueel het bezochte deel;
- op welke manier geïntervieweerd werd, b.v. met of zonder bandrecorder, hoe de waargenomen soort genoteerd werd, welk soort kaartje gebruikt werd, welke criteria voor een broedgeval werden aangehouden;
- de nauwkeurigheid van het geschatte aantal broedvogels per soort;
- gegevens over niet broedende, maar wel in het terrein verblijvende soorten;
- gegevens over de methode in voorgaande jaren.

Enkele voorlopige conclusies:

- Alle inventariseerders bezitten een redelijke tot grote ervaring met broedvogelinventarisaties en bezitten een goede soortenkennis (sommigen inventariseren dezelfde kavel al 11 jaar!)

- De tijd die aan het inventariseren besteed is, loopt per kavel nogal uiteen. Omgerekend per 10 ha varieerde deze van 3 tot 6½ uur, met een gemiddelde van ruim 5 uur.

Opdam(1981), ornitholoog bij het Rijks instituut voor Natuurbeheer; stelt, dat een inventarisatietijd van 5-20 uur per 10 ha noodzakelijk is. De benodigde tijd is natuurlijk sterk afhankelijk van de moeilijkheidsgraad van het terrein en van de gewenste nauwkeurigheid.

- Uit fig.1 (zie hieronder) blijkt, dat 's morgens vroeg op pad gaan (liefst nog voor zonsopgang) de kans op het waarnemen van veel vogels sterk vergroot. Gemiddeld werd met inventariseren rond 7 uur begonnen; in mei en juni is de zon dan al 1-2 uur op. Incidenteel werd de kavel ook wel 's middags en 's avonds bezocht. Bij kavel 7 en 8 konden geen gegevens meer worden achterhaald; hier werd op "alle tijden van dag en nacht" geïnventariseerd.
- De periode waarin de kavels werden bezocht, lag gemiddeld tussen de tweede helft van maart en de tweede helft van juni. Volgens Opdam Zal bij 10 bezoeken de volgende verdeling het grootste rendement opleveren: in maart 1 x, in april 3x, in mei 4x en in juni 2x.

Vergelijken we de hoeveelheid tijd en het aantal bezoeken met grootschaliger inventarisaties, bijvoorbeeld van de Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, dan blijkt dat de inventarisatie over het algemeen in dd Noordduinen nauwkeuriger is uitgevoerd, mede dankzij de kennis en de ervaring van de inventariseerders.

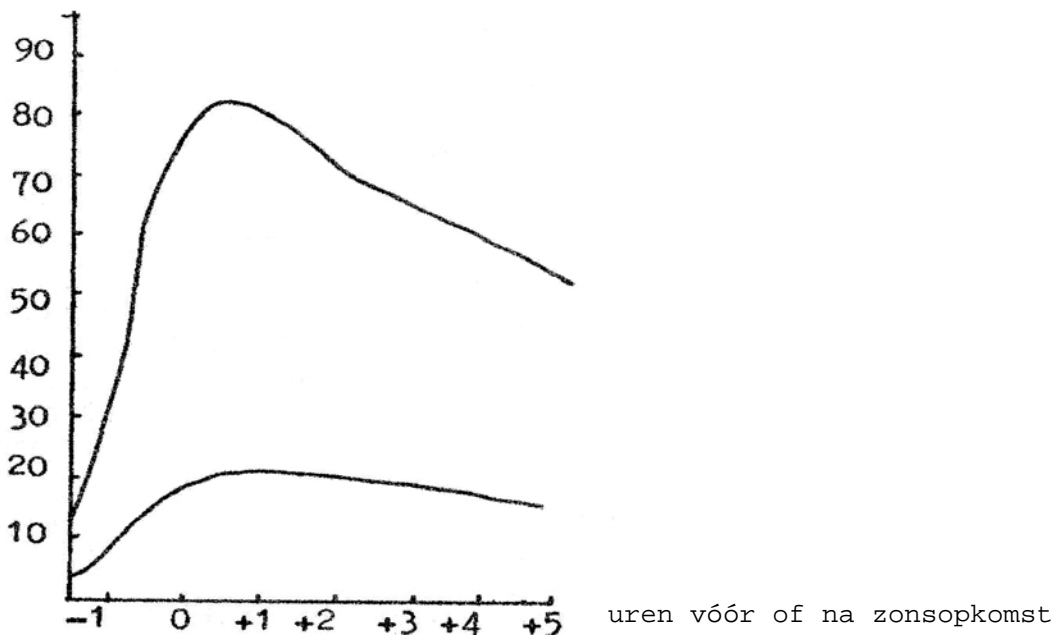
3. Overige verzamelde gegevens

Van alle kavels werden, op basis van (deels verouderde) topografische kaarten. schaal 1:5.000 kaartjes gemaakt, met daarop aangegeven:

- het verloop van fietspaden, voet- en ruiterspaden, autowegen;
- de afrasteringen van het terrein, hierbij werden twee typen onderscheiden;
- de picknickplaatsen;
- eventuele bebouwing.

Deze gegevens werden voor een deel in het veld ingeschetst en ter controle voorgelegd aan de inventariseerders. Deze noteerden tevens op de kaart elk

aantal geregistreeerde vogels

(waarschijnlijk) broedgeval. Tevens werd met behulp van een planimeter de oppervlakte van de kavels berekend. Deze loopt uiteen van 38,5 tot 83 ha, gemiddeld bijna 59 ha. Voorts werden gegevens verzameld over het beheer en het gedrag van het publiek.

Het gebied wordt door een viertal instanties beheerd:

- Staatsbosbeheer. Deze heeft het grootste gedeelte onder haar hoede. Dit gedeelte is grotendeels alleen op wegen en paden toegankelijk.
- Hoogheemraadschap van Rijnland, dit deel is niet toegankelijk.
- De Noordwijkse Golfclub, dit terrein is alleen voor leden van deze club toegankelijk.
- Gemeente Noordwijk, grotendeels vrij toegankelijk.

Het hele gebied staat onder grote recreatiedruk. Overtreding van het verbod om in de broedtijd honden los te laten lopen, werd in elk kavel veel geconstateerd, evenals het zich buiten de paden begeven.

In het deel, beheerd door de gemeente Noordwijk, wordt slechts rekening gehouden met de recreatieve belangen. (De gemeente stort hier zelfs o.a. plantsoenafval!)

Het beheer van het terrein van de Noordwijkse Golfclub is vooral voor de vegetatie desastreus: grote oppervlakten worden intensief bemest, gemaaid en kunstmatig beregend, veel struweel wordt gekapt.

Het Hoogheemraadschap Rijnland beheert het gebied als zeewering: stuifplekken worden elk jaar beplant met helm en plaatselijk met duindoorn. Het "natuurbeleid" van Staatsbosbeheer is onduidelijk. Aan de ééne kant worden gebieden afgerasterd en paden opgeheven, aan de andere kant worden nieuwe paden aangelegd, het naaldbos blijkbaar uitsluitend uit bosbouwkundig oogpunt beheerd, versturende werkzaamheden tijdens de broedtijd niet tijdig onderbroken, voormalige golflinks bemest met kompost en waardevolle duingraslanden verstoord door de aanplant van struweel.

Zie voor dit laatste punt ook Strandloper van dec. 1982 (14e jaargang nr.4) met het verslag van E.Aartse (pag.19-39).

In het gebied worden plaatselijk nog steeds (illegaal?) Fazanten gevoerd. Aan de jacht is (nog)geen aandacht besteed.

4. Factoren die de broedvogelstand beïnvloedden

In de inleiding werd al gesteld, dat veel inventariseerders bevreesd zijn, dat de broedvogelstand veel te lijden heeft van verstoring door recreatie. De broedvogelstand is echter nog van meer factoren afhankelijk:

- de aard van de begroeiing. Deze zorgt o.a. voor voedsel, dekking, nestgelegenheid e.d. In het duingebied zijn de afgelopen 20 jaar grote veranderingen in de begroeiing opgetreden. Het naaldbout is door kappen op grote schaal sterk in oppervlakte teruggelopen en is op veel plaatsen sterk gedund. Ook het ouder worden van het naaldbout is van grote invloed. De dennen zijn hoger geworden, staan minder dicht opeen, waardoor de ondergroei zich beter ontwikkeld heeft. Op de kapvlakten heeft zich inmiddels een vegetatie met veel Duinriet ontwikkeld en is vrij veel loofhout aangeplant. Dat deze ontwikkeling grote gevolgen voor de broedvogelstand heeft, moge duidelijk zijn. Verwacht mag worden dat de soorten van open duingraslanden (Graspieper, Tapuit, Veldleeuwerik, Wulp en Kievit) toegenomen zijn ten koste van de soorten van het naaldbout (Kuifmees, Koolmees, Houtduif, Vink en Roodborst).
- De aanwezigheid van open water. Een vergelijking met b.v. het infiltratiegebied van de A.W.-duinen maakt duidelijk dat open water sterk verrijkend kan werken. (zie hiervoor ook punt 6).
- De weersomstandigheden: een koud voorjaar heeft bij veel soorten slechte broedresultaten tot gevolg. Een strenge winter kan de populatie van standvogels, b.v. de Winterkoning (tijdelijk) decimeren.
- Bij zomergasten zijn de omstandigheden tijdens de trek en in de overwinteringsgebieden van groot belang.

- Behalve de factor rust zijn nog andere menselijke invloeden van groot belang, b.v. jacht, wintervoeding, aanbieden van nestkasten, de invloed op de begroeiing, etc.
- Eventuele concurrentie, b.v. tussen Koolmees en Pimpelmees om nestholten. Voorts kunnen omstandigheden als gebruik van gifstoffen in de landbouw grote invloed uitoefenen. Soorten kunnen soms door niet geheel opgehelderde oorzaken hun broedgebied in korte tijd spectaculair uitbreiden. Als voorbeeld hiervan kan dienen de Turkse tortel, 40 jaar geleden nog onbekend in Nederland, nu een zeer talrijke broedvogel. Bovenstaand overzicht maakt duidelijk dat de oorzaken van veranderingen in de broedvogelstand in een betrekkelijk klein gebied als de Noordduinen, soms zeer gecompliceerd kunnen zijn.

5. De resultaten van de Broedvogelinventarisatie

Uit het overzicht van de inventarisatie-methodiek is naar voren gekomen, dat de interpretatie van de resultaten met de nodige voorzichtigheid zal moeten gebeuren. Vooral bij soorten als Wilde eend, Houtduif, Koekoek, Vlaamse gaai, Huismus, Spreeuw en Kneu zijn de aantallen waarschijnlijk vrij grove schattingen.

Zo kunnen Houtduiven nog tot in augustus tot nestelen over gaan en bevin-den de broedparen van deze soort zich vaak in de dichte kruinen van den-nen.

De Kneu vertoont nauwelijks territoriumgedrag en nestelt vaak in kolonie-verband.

De Koekoek kent vaak grote territoria, evenals o.a. de Boomleeuwerik en de Groene Specht. Hierdoor kan één territorium in verschillende kavels vallen. In kavel 1 t/m 5 heeft geen nachtbezoek plaats gevonden, wat de kans op het signaleren van uilen sterk verkleint.

Bij soorten met een opvallend territoriumgedrag b.v. Winterkoning, Fitis, Zanglijster, Grasmus en Roodborsttapuit.

Hieronder volgt het overzicht van de geschatte aantallen broedvogels. Ter vergelijking zijn ook de resultaten van 1980 en 1981 vermeld.

	kavel 1 t/m 5			kavel 6 t/m 8		
	1980	1981	1982	1980	1981	1982
o Wilde eend	5	4	6	(18)	17	16
o Boomvalk	-	-	-	-	-	1?
o Torenavalk	-	1?	-	-	-	-
o Patrijs	(2)	4	2	1	(2)	1
o Fazant	9	10	12-13	9	12	11
o Scholekster	-	-	-	2	1	1
- Kievit	2	-	-	3	1?	-
o Wulp	1	1	-	2	(3)	2
o Houtduif	62	61	64-81	(60)	(50)	(40)
+ Tortelduif	15	18	22-23	7	9	6
- Turkse tortel	8	6	4	9	12	6
+ Koekoek	5	5	6-7	2	(3)	4
- Ransuil	-	(1)	-	4	3	4
Bosuil	-	-	-	1	1	-
Steenuil	-	-	-	-	1?	-
+ Groene specht	32	1	1-2	4	4	2
o Grote bonte specht	2	3	3	5	4	4-6

	kavel 1 t/m 5			kavel 6 t/m 8		
	1980	1981	1982	1980	1981	1982
Kuifleeuwerik	1	1	1	-	-	-
o Boomleeuwerik	3	4	1	1	(2)	2
o Veldleeuwerik	11	30	25	17	17	12
- Zwarte kraai	2	3	4	1	1	1
+ Vlaamse gaai	7	5	5	9	11	7
+ Ekster	9	9	10-12	7	12	10
+ Koolmees	18	25	13-15	28	32	25
o Pimpelmees	3	6	2	5	7	4
o Kuifmees	-	1	1	(3)	1	-
o Glanskop	1-2	1	1	-	-	1
+ Staartmees	-	-	-	-	1?	-
o Boomkruiper	2	1	1	3	5	2
+ Winterkoning	14	18	17-18	15	22	16
o Nachtegaal	20	31	28-30	7	8	8
+ Gekraagde roodstaart	-	-	-	1?	-	-
- Roodborsttapuit	(7)	(9)	4	5	3	4
o Tapuit	(30)	30	16-18	(9)	10	8
o Merel	33	40	27-29	21	27	19
- Zanglijster	6	6	6	4	5	3
- Grote lijster	3	-	-	1	1	1
- Sprinkhaanrietzanger	-	-	-	-	-	1-2
Bosrietzanger	1-2	-	-	-	-	-
o Spotvogel	4	1	-	-	-	-
o Zwartkop	5	5	5	3	6	4
o Tuinfluiter	3	4	1	1	1	-
o Grasmus	18	14	4	6	8	12-13
- Braamsluiper	1	1-2	4	-	-	-
+ Fitis	58	(78)	72-73	36	39	27-28
o Tjiftjaf	13	9	10	17	13	9
o Heggemus	27	36	36	20	21	17
o Graspieper	15	26	20-21	14	15	15
+ Boompieper	8	15	13	6	5	6
- Witte kwikstaart	-	-	-	1	1	1
o Grauwe klauwier	-	-	-	1	1	-
- Spreeuw	28	(28)	18-25	12	11	8
+ Huismus	46	(43)	40-60	(26)	(20)	(13)
+ Ringmus	10	12	4-5	7	4	-
o Groenling	(5)	4	1-2	9	9	9
- Kneu	(51)	(50)	(38)	(18)	(16)	(17)
- Vink	2	1	1	(4)	6	2
- Roodborst	17	25	23-24	10	23	28
o Houtsnip	-	-	-	-	1	1
~						

De tussen haakjes vermelde getalen zijn schattingen.

De tekenjes voor de soorten geven aan:

+ de soort gaat vooruit,

- de soort gaat achteruit,

o de soort is min of meer stabiel of het is niet duidelijk.

Bij deze beoordeling is uitsluitend naar kavel 1 t/m 5 gekeken over de jaren 1966 - 1982.

Bespreking van enkele soorten.

(Bij vergelijking van verschillende jaren wordt uitsluitend gebruik gemaakt van de gegevens van kavel 1 t/m 5 vanwege de beschikbaarheid van meer gegevens)

Boomvalk:

Dit waarschijnlijke broedgeval betreft een nieuwe soort voor dit gebied. Op 24 april werd voor het eerst een exemplaar jagend boven het duingebied gezien, voorts werd de soort in juni en juli verschillende malen gezien. Eén keer werden zelfs twee verblijvende exemplaren in een dicht dennenbosje waargenomen, in de buurt van een oud kraaiennest.

De vestiging houdt mogelijk verband met het geleidelijk ouder worden van de bomen en wellicht de vrij recente vestiging van de Zwarte kraai. De Boomvalk bouwt namelijk zelf nooit een nest, maar maakt altijd gebruik van oude nesten, bij voorkeur van kraaiachtigen.

Kievit:

Was dit jaar voor het eerst als broedvogel, afwezig. De soort is gebonden aan korte graslandvegetaties in combinatie met een zekere mate van rust.

Mogelijk dat uitbreiding van Duinrietvegetaties (een hoge grassoort) ten koste van lagere vegetaties een rol speelt bij de achteruitgang van deze soort. In 1970 kwamen bijvoorbeeld nog 5 paren tot broeden. In kavel 1 zijn de voormalige golflinks qua vegetatie zeer geschikt, het terrein is echter te onrustig. Wel werden 's morgens vroeg vaak troepjes fouragerende Kieviten gezien, tot meer dan 20 exemplaren.

Wulp:

Deze soort komt ook in hoge graslandvegetaties met struweel tot broeden. De verwachting dat de Wulp zich na het kappen van naaldhout uit zou breiden, is, althans in 1982 niet uitgekomen. Waarschijnlijk is het gebied te onrustig. Van de Wulp is bekend dat het een van de meest recreatie-gevoelige soorten is. De twee broedgevallen vonden plaats in niet vrij toegankelijke gebieden. Waarschijnlijk is later toch een broedgeval verstoord.

Zwarte kraai en Ekster:

Deze soorten zijn de afgelopen jaren geleidelijk toegenomen, waarschijnlijk onder invloed van de verminderde jachtdruk. Ook landelijk is een toename te constateren.

Kuifmees:

De te verwachten afname is niet opgetreden. De soort blijkt min of meer stabiel. Het oppervlak aan naaldhout is weliswaar sterk afgenomen, maar het resterende deel biedt door de toenemende ouderdom waarschijnlijk compensatie.

Gekraagde roodstaart:

Deze geeft een duidelijke teruggang te zien en is sinds 1980 verdwenen, terwijl in 1968 nog 18 paar tot broeden kwam. De soort gaat ook landelijk gezien achteruit, door oorzaken in het overwinteringsgebied. Waarschijnlijk speelt ook de vermindering in naaldhoudoppervlak in ons gebied een rol.

Zanglijster:

Ook van deze soort is de stand sterk verminderd van 27 paar in 1969 tot 6 paar gedurende de laatste drie jaar. De soort kan in jong naaldhout zeer hoge dichtheden bereiken, dit ontbreekt nu bijna geheel.

Grauwe Klauwier:

Deze soort is dit jaar voor het eerst geheel afwezig. De grauwe klauwier gaat overal in Noordwest-Europa achteruit door nog slecht opgehelderde oorzaken.

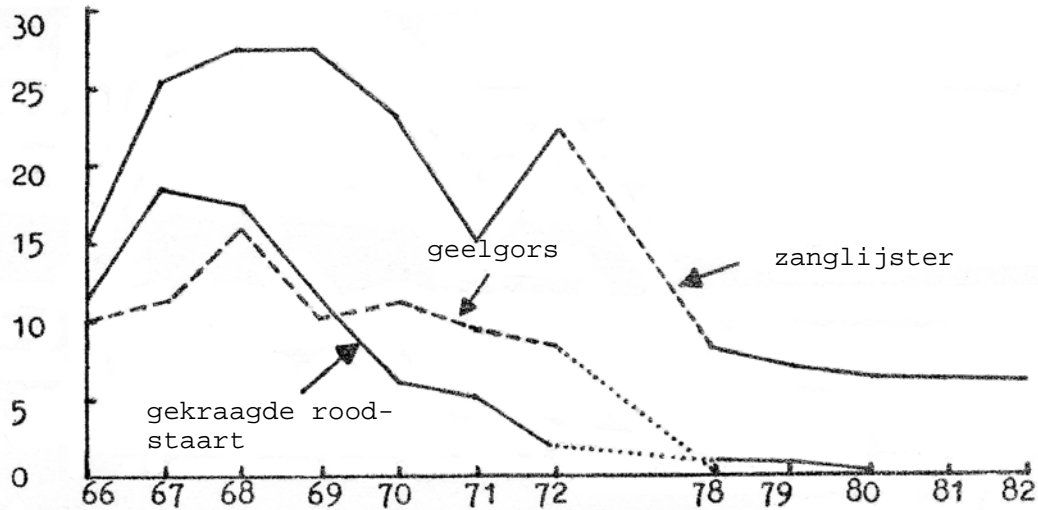
Graspieper:

Gaat in aantal vooruit. De soort is sterk gebonden aan de helmduingraslanden in de zeeoep. Ook in andere duingebieden is deze vooruitgang geconstateerd (A.W.N., 1981). Ogenscheinlijk kunnen oorzaken als veranderingen in vegetatie, verhoogde recreatiedruk en weersinvloeden hier geen rol spelen. Wellicht moet de oorzaak hier in de overwinteringsgebieden worden gezocht.

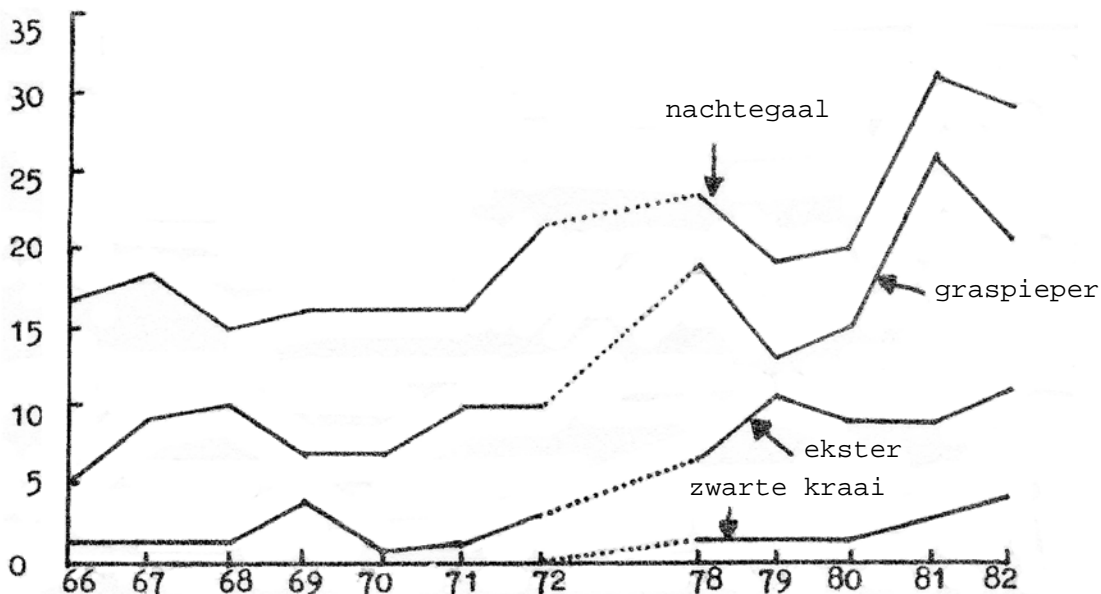
Tapuit:

Het aantal broedparen kan van jaar tot jaar sterk wisselen. Uit een voorlopige vergelijking blijkt niet dat de soort voorkeur heeft voor afgerasterde terreinen. De Hoogte van de vegetatie speelt blijkbaar een belangrijker rol. De soort is n.l. gebonden aan onbegroeide terreinen en lage vegetaties.

In de broedtijd zijn als niet-broedvogel o.a. nog verblijvend waargenomen: Bergeend, Grauwe vliegenvanger, Vuurgoudhaantje, Paapje, Torenvalk, Rietzanger, Beflijster, Gele kwikstaart, Engelse gele kwikstaart en Putter.

Het verloop van de stand van een drietal soorten die sterk in aantal zijn verminderd of zijn verdwenen in kavel 1 t/m 5. Van 1973-1977 is niet geteld.

Het verloop van de stand van een viertal soorten die in aantal zijn toegenomen in kavel 1 t/m 5. Van 1973-1977 is niet geteld.

6. Een vergelijking van de Noordduinen bij Noordwijk met de Amsterdamse Waterleidingduinen.

Walters (1981) geeft in Limosa een globaal overzicht van de broedvogelstand in de periode 1971-1978 van het ca 3400 ha grote duingebied van de Amsterdamse Waterleiding.

Bij een globale vergelijking van enkele voor broedvogels belangrijke factoren, vallen de volgende verschillen op:

AW-duinen	Noord-duinen
a) Plaatselijk veel open water en moerasvegetatie	Slechts één klein poeltje aanwezig moerasvegetatie (riet) in enkele kleine duinvalleien
b) Vooral in het oostelijk deel een vrij grote oppervlakte met zwaar, oud loofbos; plaatselijk bosjes met berk en els	Zwaar, oud loofbos en bosjes met berk en els ontbreken vrijwel
c) Relatief geringe oppervlakte naaldhout (ca 13 ha)	Relatief grote oppervlakte naaldhout
d) Zeereep valt buiten het gebied	Zeereep maakt belangrijk onderdeel uit van geheel.
e) Recreatiedruk over het algemeen gering	Recreatiedruk over het algemeen groot

- a. In de A.W.-duinen behoren ca 20 soorten water- en moerasvogels tot de regelmatige broedvogels (o.a. fuut, Kuifeend, Krakeend, Waterhoen en Kleine karekiet). In de Noordduinen komt slechts één soort van deze categorie (Bosrietzanger) onregelmatig tot broeden.
- b. In de Noordduinen ontbreken Boomklever, Wielewaal, Kleine bonte specht en Barmsijs. Deze soorten zijn gebonden aan zwaar, oud loofbos of bosjes met els en berk.
- c. Slechts twee soorten komen uitsluitend in naaldbos voor: Kuifmees en Zwarte mees. De laatste is vooral in bossen met Grove den te vinden. Deze boomsoort komt vrijwel niet voor in de Noordduinen. In de A.W.-duinen is de soort een onregelmatige broedvogel.
In de Noordduinen broeden, ondanks de grotere oppervlakte aan naaldhout, minder Kuifmezen dan in de A.W.-duinen. De oorzaak hiervan is niet bekend.
- d. De Graspieper, een soort met een sterke voorkeur voor de zeereep, komt in de Noordduinen in een aanmerkelijk grotere dichtheid voor dan in de A.W.-duinen.
- e. De Wulp, een recreatiegevoelige soort, bezit in de betrekkelijk rustige A.W.-duinen een veel grotere dichtheid.

Dick Hoek

Literatuur:

- Aartse, E :Onderzoek Grote Keveorchis (*Listera ovata*) in Noordwijk over de periode 1978-1982. De Strandloper, 14e jaargang, nr.4 1982.
- Cramer, A :Verslagen van de Broedvogelinventarisaties in de Noordduinen. De Strandloper 1979-1982, februari-nummers.
- Opdam, dr.P.:Karteren in monitoring van broedvogels. WLO-mededelingen 9 (1982) 1.
- Texeira, R.M. :Kwantitatieve inventarisatietechnieken. Vogeljaar 25e jrg.nr.1 1977.
- Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981, Randstad en Broedvogels, Tilburg.
- Walters, J.:De broedvogels van de Amsterdamse Waterleidingduinen. Limosa 54 (1981) 109-116.